

MIJN BUURMAN WERKT OOK ARBEIDSDEELNAME IN BUURTEN

Hoofdstuk 6

Caroline Vermandere

Vooral in grotere steden kan het aandeel personen dat deelneemt aan de arbeidsmarkt sterk verschillen van buurt tot buurt. Op die manier kan de gemeentelijke werkzaamheidsgraad op een aanvaardbaar niveau liggen terwijl er binnen de gemeente toch ook buurten zijn met een erg laag aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd. Hetzelfde geldt voor de werkloosheids- en activiteitsgraad. Een analyse van de arbeidsdeelname op buurniveau in de Vlaamse centrumsteden en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest leert dat de spreiding van werkenden en werklozen over de verschillende buurten in de ene stad aanzienlijk egalier is dan in de andere. Verder komt vooral in de grote steden een concentrisch patroon tot uiting, met typisch een hogere werkloosheidsgraad in de centrumbuurten en een hoger aandeel werkenden in de stadsrand.

Voorliggend hoofdstuk is een uitwerking van een presentatie die werd gegeven op de gebruikersgroep¹ rond het Datawarehouse Arbeidsmarktgegevens ter illustratie van de mogelijkheden die deze gegevensbank biedt. Het datawarehouse is een koppeling van een aantal bestanden van socialezekerheidsinstellingen (RIZIV-GRI, RKW, RSZ, RSZPPO, RSVZ en RVA). Enkel de personen die bij één van deze instellingen zijn gekend, zijn ook vervat in dit Datawarehouse. Zo zijn bijvoorbeeld alleen de uitkeringsgerechtigde werkzoekenden gekend, overige niet-werkende werkzoekenden zijn niet opgenomen. Andere redenen waarom de berekende graden lager liggen dan in andere hoofdstukken van dit jaarboek zijn, naast definitieverschillen, het weren van dubbeltellingen (zoals personen met meerdere jobs) en het feit dat het om de situatie anno 1999 gaat (op moment van redactie van het hoofdstuk het laatst beschikbare jaar).²

1 De Gebruikersgroep DWH Arbeidsmarktgegevens is een gemeenschappelijk initiatief van de Steunpunten WAV en TEF en de Kruispuntbank Sociale Zekerheid. Het Datawarehouse werd door de KSZ, met de wetenschappelijke ondersteuning van de Steunpunten WAV en TEF, uitgebouwd in het kader van een Agora-project, gefinancierd door DWTC.

2 Voor meer uitleg verwijzen we naar de methodologie, te vinden via www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage.

1 *Centrumsteden als geheel*

Ter inleiding biedt tabel 6.1 een overzicht van de belangrijkste arbeidsmarktindicatoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Vlaamse centrumsteden.³ Telkens gaat het om de situatie op 30 juni 1999, voor de leeftijdsgroep 18-64 jaar. De dekkingsgraad geeft het aandeel van de populatie weer dat in het bronbestand is vervat. We vinden het gekende patroon: werkzaamheidsgraden zijn het laagst in de grootste steden, terwijl de werkloosheidsgraden het laagst zijn in de kleinere steden.

Tabel 6.1

De arbeidsmarkt in de centrumsteden en Brussel (Vlaams Gewest, Brussels Hoofdstedelijk Gewest; 30 juni 1999)

	Werkzaamheidsgraad (%)	Werkloosheidsgraad (%)	Dekkingsgraad (%)
Roeselare	66,6	3,7	96,4
Aalst	65,0	6,4	95,3
Leuven	64,5	4,3	90,7
Mechelen	63,8	6,2	95,1
Kortrijk	63,3	5,0	94,7
Brugge	63,3	5,0	94,5
Hasselt	63,1	6,2	95,4
Sint-Niklaas	62,4	5,3	95,3
Gent	61,3	9,2	93,9
Turnhout	61,2	8,0	94,5
Antwerpen	57,3	9,7	91,9
Oostende	57,1	7,7	90,5
Genk	53,8	11,5	95,9
Brussel HG	50,4	14,3	87,4

Bron: KSZ DWH Arbeidsmarktgegevens (Bewerking Steunpunt WAV)

Op basis van de *werkzaamheidsgraad* kunnen we grofweg drie groepen onderscheiden: Roeselare, Aalst en Leuven vormen een kopgroep van steden met een relatief gunstige werkzaamheidsgraad (64,5% of meer). In het peloton volgen Mechelen, Kortrijk, Brugge, Hasselt, Sint-Niklaas, Gent en Turnhout (61,2-63,8%). Aan het staartje ten slotte bengelen Antwerpen, Oostende en Genk (minder dan 60 werkenden per 100 inwoners). Het Brussels Hoofd-

3 Het huidige Vlaamse stedenbeleid is gericht op 13 centrumsteden: Aalst, Antwerpen, Brugge, Genk, Gent, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Planning en Statistiek (2002b)).

stedelijk Gewest draagt de rode lantaarn en kampt met een nog lagere werkzaamheidsgraad (amper 50% van de inwoners op arbeidsleeftijd verricht betaald werk).

Een verdeling van de steden volgens *werkloosheidsgraad*⁴ levert ongeveer hetzelfde beeld. Roeselare, Leuven, Kortrijk en Brugge kennen het kleinste aandeel uitkeringsgerechtigde werkzoekenden in de beroepsbevolking (5% of minder). Aan de andere kant van de rangschikking vinden we Genk (11,5%), Antwerpen (9,7%) en Gent (9,2%). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is opnieuw buiten categorie en telt 14,3% uitkeringsgerechtigde werkzoekenden.

2 Buurten binnen de steden

Steden kunnen met elkaar worden vergeleken op basis van de gemiddelde arbeidssituatie van hun bevolking. Een andere interessante indicator is de *spreiding* van de diverse groepen op de arbeidsmarkt over de verschillende buurten⁵ in de stad. Wonen alle werkenden samen in de 'betere' buurten? Vind je hoge concentraties niet-beroepsactieven of werklozen in de straten die eerder als 'achteruitgesteld' geboekstaafd staan? Of integendeel, tonen de buurten niet echt opvallende verschillen in de arbeidsmarktsituatie van hun populatie?

In deze paragraaf gaan we per stad na hoever de werkzaamheids- en werkloosheidsgraden in de buurten uiteen liggen. Om vertekeningen te vermijden, sluiten we de buurten met de 10% hoogste en de 10% laagste waarden uit. Zo kunnen we het bereik bepalen waarbinnen de 'middengroep' van 80% middelste buurten zich situeren. Hoe groter het bereik, hoe kleiner de gelijkmatige spreiding van werkenden en werklozen over alle buurten van de stad en hoe meer ze samenwonen in dezelfde buurten.⁶

-
- 4 Informatie met betrekking tot de werkloosheid wordt in het Datawarehouse aangeleverd door de RVA. Dit betekent dat werkzoekenden die recht hebben op een uitkering in het Datawarehouse zijn opgenomen. Het werkzoekend deel van de bevolking dat (nog) geen recht heeft op een uitkering (schoolverlaters in wachttijd, vrij ingeschreven werkzoekenden) daarentegen vinden we hier niet terug. Daarom kunnen de werkloosheidsgraden zoals hier weergegeven enkel worden gebruikt als hulpmiddel om de niveaus tussen steden of statistische sectoren te vergelijken. Voor een volledig werkloosheidscijfer verwijzen we naar hoofdstuk 5 in dit jaarboek of naar de gemeentelijke cijfers van het Steunpunt WAV (www.steunpuntwav.be).
- 5 Ook binnen de gemeentegrenzen is een geografische indeling mogelijk. In afdalende volgorde: gemeente, deelgemeente, wijk, statistische sector. De analyse in dit hoofdstuk werd uitgevoerd op het allerdiepste niveau, de statistische sector. Voor de vlotte leesbaarheid werd voor de term 'buurt' geselecteerd.
- 6 De spreiding wordt gemeten a.d.h.v. de interdeciafstand. Dit is een absolute spreidingsmaat, wat het voordeel biedt dat in 1 oogopslag duidelijk wordt in welke stad de buurten ver uiteen liggen. Nadeel is dat het bereik samenhangt met de hoogte van het gemiddelde: het is logisch dat een stad met een gemiddelde werkloosheid van 15% een grotere spreiding zal kennen dan een stad met een gemiddelde werkloosheid van 3%. Meer uitleg vindt u in de methodologische bijlage.

2.1 Werkzaamheidsgraad

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft niet enkel de laagste werkzaamheidsgraad van de beschouwde steden, het gewest staat ook bovenaan de lijst wanneer de steden op basis van de spreiding van de werkenden over de stadsbuurten worden gerangschikt. Binnen de door ons afgebakende middengroep omvat de buurt met de hoogste werkzaamheidsgraad 64% werkenden, de buurt met de laagste werkzaamheidsgraad ligt hier 28 procentpunten onder en telt slechts 36 mensen met een betaalde job op 100 inwoners (tabel 6.2). Meer dan in de andere beschouwde steden gaat het werkende deel van de populatie in Brussel samenwonen in dezelfde buurten.

Tabel 6.2

Spreiding van de buurten in de centrumsteden en Brussel volgens werkzaamheidsgraad (Vlaams Gewest, Brussels Hoofdstedelijk Gewest; 30 juni 1999)

	Laagste waarde (D1)	Hoogste waarde (D9)	Middenste waarde (mediaan)	Bereik (interdecielafstand)	Aantal buurten (n)
Brussels HG	36	64	52	28	619
Genk	43	68	60	25	34
Leuven	50	75	65	25	99
Antwerpen	45	66	59	21	215
Gent	52	71	64	19	151
Oostende	48	66	57	18	57
Mechelen	56	73	65	17	79
Turnhout	54	69	61	15	27
Roeselare	61	76	66	15	62
Aalst	58	72	66	14	108
Kortrijk	56	69	63	13	94
St Niklaas	55	68	64	13	65
Brugge	57	69	64	12	94
Hasselt	58	69	64	11	72

Bron: KSZ DWH Arbeidsmarktgegevens (Bewerking Steunpunt WAV)

Wie op de volgende plaatsen in de rangschikking grote steden als Antwerpen of Gent had verwacht, kijkt nu wellicht verrast op. Zowel *Genk* als *Leuven* kennen een relatief sterke polarisatie van de werkenden in bepaalde buurten: in beide steden valt de middengroep op basis van werkzaamheidsgraad binnen een ruime vork van 25 procentpunten. Ondanks de gelijke polarisatie is er toch een opvallend verschil tussen beide steden. In Leuven heeft de helft van de buurten een werkzaamheidsgraad van 65% of meer, in Genk ligt de mediaan 5 procentpunten lager op 60%. Ook de decielen geven voor Leuven een structureel hoger aandeel werkenden per buurt aan, wat de stad dan toch in een positiever licht stelt dan Genk.

Als voormalige mijngemeente heeft Genk een vrij ongunstig arbeidsmarktprofiel. Net als vele andere Limburgse steden telt Genk weinig werkenden onder de vrouwelijke en de oudere bevolking. De Genkse werkzaamheidsgraad scheert echter ook bij de mannen geen hoge toppen (Steunpunt WAV, 2000, p.37).

Na deze koplopers volgen de twee grote Vlaamse steden *Antwerpen* en *Gent*. Al is de kloof niet zo groot als in Brussel, Genk of Leuven, het verschil in werkzaamheidsgraad tussen de verschillende buurten van deze steden is toch nog vrij groot: het bereik van de middengroep bedraagt zo'n 20 procentpunten.

In een doorsnee Vlaamse provinciestad is de spreiding van de werkende populatie duidelijk egalier. *Hasselt* komt het best uit de vergelijking: 80% van de Hasseltse buurten kent een werkzaamheidsgraad tussen 58% en 69%, een verschil van slechts 11 procentpunten.

2.2 ■ ■ Werkloosheidsgraad

Wanneer in tabel 6.3 de 13 Vlaamse centrumsteden en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gesorteerd worden op basis van de spreiding van de werklozen, krijgen we een beeld dat min of meer vergelijkbaar is met de werkzaamheidstabel. Het *Brussels Hoofdstedelijk Gewest* staat opnieuw bovenaan: de werkloosheidsgraad van de 80% middenste buurten varieert er tussen 5% en 27%. Eveneens ongunstig is de mediaan: de helft van de Brusselse buurten kent een werkloosheidsgraad hoger dan 11%.

Gent, *Genk* en *Antwerpen* vervolledigen de lijst van steden met een afgetekende concentratie van werklozen, waarbij de werkloosheidsgraad 14 à 15 procentpunten uiteen kan liggen. Na deze koplopers volgen de provinciesteden, die hier en daar wel haasje-over springen in vergelijking met de werkzaamheidsspreiding. De volgorde is hier echter van minder belang: de verschillen in polarisatie tussen deze steden zijn immers van een verwaarloosbaar niveau. Onderaan de tabel is het opnieuw *Hasselt* die, samen met *Leuven* en *Roeselare*, met de pluim van meest gelijke spreiding gaat lopen.

Frappant is wel de dubbelzinnige positie van *Leuven*: van een niet zo fraaie tweede plaats in de werkzaamheidsspreiding springt de stad naar de besten van de klas wanneer het gaat over werkloosheidsspreiding. De polarisatie tussen de wijken gebeurt in Leuven blijkbaar eerder op basis van beroepsactief versus niet-beroepsactief dan op basis van werkend versus werkzoekend.

Tabel 6.3

Spreiding van de buurten in de centrumsteden en Brussel volgens werkloosheidsgraad (Vlaams Gewest, Brussels Hoofdstedelijk Gewest; 30 juni 1999)

	Laagste waarde (D1)	Hoogste waarde (D9)	Middenste waarde (Mediaan)	Bereik (Interdecilafstand)	Aantal buurten (n)
Brussels HG	5	27	11	22	619
Genk	4	19	7	15	34
Gent	3	18	6	15	99
Antwerpen	4	18	8	14	215
Oostende	3	12	7	9	151
Turnhout	3	11	8	8	57
Mechelen	2	10	5	8	79
Kortrijk	2	10	4	8	27
Aalst	3	10	5	7	62
St Niklaas	2	9	4	7	108
Brugge	2	8	5	6	94
Hasselt	3	8	5	5	65
Leuven	2	7	4	5	94
Roeselare	1	6	3	5	72

Bron: KSZ DWH Arbeidsmarktgegevens (Bewerking Steunpunt WAV)

3 *De middelpuntvliedende kracht*

Door de arbeidsdeelname in de buurten op kaartjes te visualiseren komen we tot enkele interessante bevindingen. Grofweg zien we vooral in de grotere steden een concentrische beweging: de buurten met de laagste werkzaamheid en de hoogste werkloosheid zijn terug te vinden in de stadskern, de buurten waar de arbeidsdeelname gunstiger is liggen eerder in de stadsrand. Dit patroon beperkt zich niet enkel tot arbeidsmarktindicatoren. Doorgaans verbetert ook de inkomensverdeling of het aandeel OCMW-steuntrekkers naarmate een buurt verder van de stadskern en meer in de stadsrand ligt (*SOMA, 2002, kaartenbijlage en Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, APS, 2002, p.87*).

Deze geografische spreiding van diverse bevolkingsgroepen over het grondgebied van een stad is vaak historisch gegroeid. In de loop van de 19de eeuw, tijdens de eerste golf van industrialisatie, situeerde de industriële ontwikkeling zich langs de belangrijke transportassen maar ook vaak binnen de stadscentra. Mobiliteit was toen nog geen begrip zoals nu, wat maakte dat de arbeidersbuurten in de onmiddellijke omgeving van de werkplaats en dus eveneens in het stadscentrum waren gevestigd. Later volgde de verwijdering van de indus-

trie uit de stadskern naar de bedrijventerreinen in de periferie. De voorheen dynamische buurten in het stadscentrum verwerden tot industriële restgebieden waar vooral de minder welstellende bevolkingsgroepen hun intrek vonden. De meer goegoden trokken naar de stadsrand, die met het aanbod van meer groen en meer ruimte een aantrekkelijk alternatief vormde. Hoe groter de stad, hoe sterker deze beweging een rol speelt (Kesteloot e.a., 2001, p.42-43, 72-73, 78-79, 98).

Ter illustratie vindt u hier een aantal kaartjes. De kaartjes over de overige steden kunt u, net als de cijfers achter de kaartjes, terugvinden in de uitgebreide cijferbijlage.⁷

3.1 Werkzaamheidsgraad

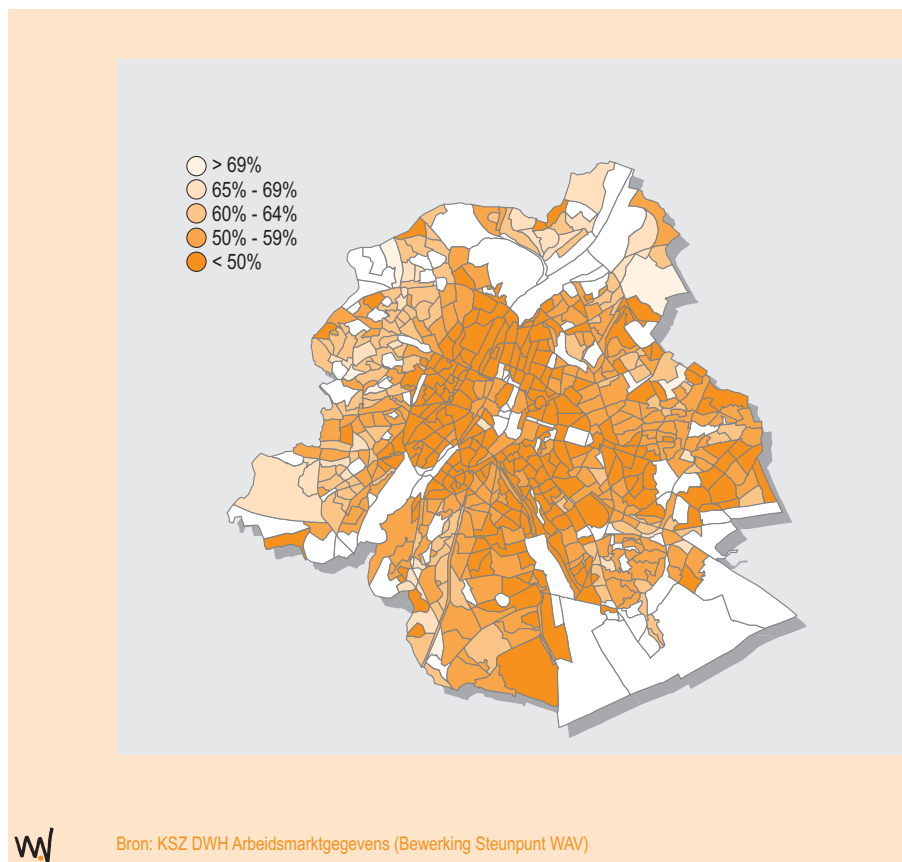
Figuur 6.1 toont de *Brusselse* wijken naar werkzaamheidsgraad.⁸ In één oogopslag is al duidelijk dat er een concentrisch effect speelt. De donkerst ingekleurde buurten, met de laagste werkzaamheidsgraad, bevinden zich vooral in de kern van het gewest, in de buurten rond het Justitiepaleis, of nog in gemeentes als Sint-Joost-ten-Node of Sint-Gillis. Als we verder van het centrum weggaan, bijvoorbeeld richting Sint-Agatha-Berchem wordt de inkleuring geleidelijk lichter. Ook de Vlaamse steden die met een lage werkzaamheid kampen, *Oostende*, *Antwerpen* en *Gent* (kaartjes in bijlage) vertonen dit patroon: net als bij het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zijn de wijken in het centrum donker gekleurd en wordt de inkleuring lichter naarmate de buurten verder van de stadskern liggen.

⁷ www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage.

⁸ Om vertekening te voorkomen worden buurten met minder dan 100 inwoners of buurten waarvan minder dan de helft van de inwoners in het Datawarehouse zijn gekend uit de analyse gelaten. Deze buurten worden op de kaartjes wit ingekleurd. Zo is bijvoorbeeld in Gent en in Antwerpen het havengebied duidelijk herkenbaar.

Figuur 6.1

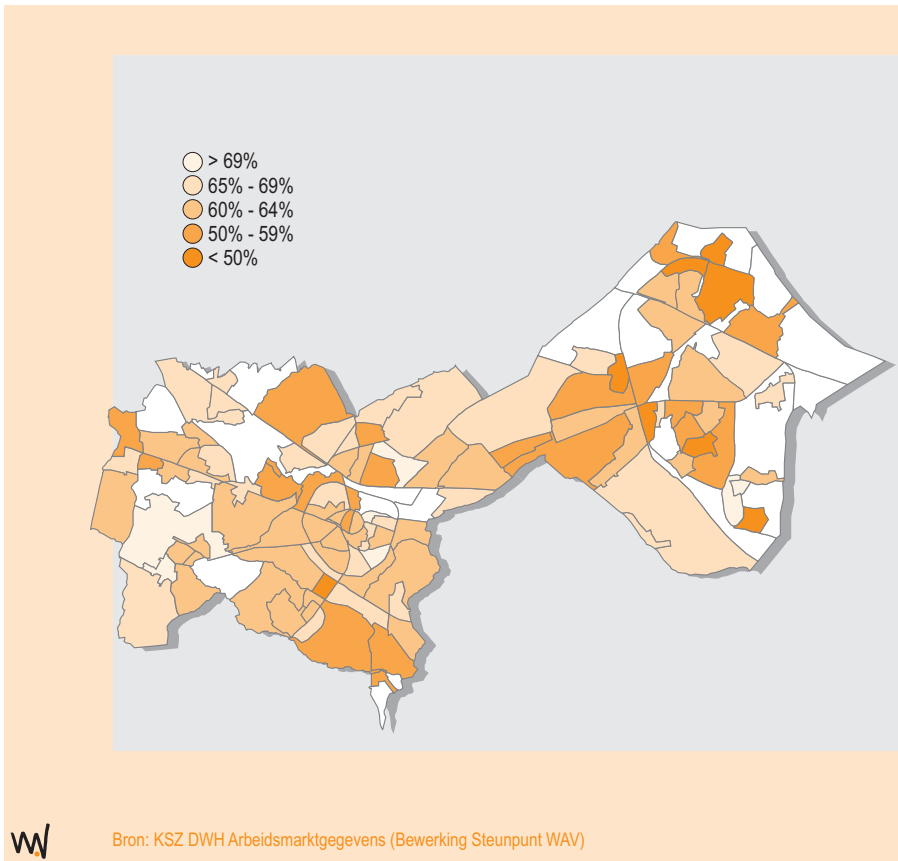
Werkzaamheidsgraad (Brussels Hoofdstedelijk Gewest; 30 juni 1999)

Het volgende kaartje illustreert de bipool *Hasselt-Genk* (figuur 6.2). Genk heeft een werkzaamheidsgraad die nauwelijks boven het Brusselse niveau uitstijgt en de spreiding van de werkenden over de verschillende buurten is in geen enkele Vlaamse centrumstad lager dan hier. Toch is een concentratie van deze werkenden in de Genkse buitenbuurten hier veel minder uitgesproken. De mijnicités, de zogenaamde Tuinwijken bij Waterschei, Winterslag en Zwartberg (in het noorden van het grondgebied Genk), tellen een lager aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd, maar verder liggen de buurten met de laagste werkzaamheidsgraad kriskras verspreid over het Genkse grondgebied. Niettegenstaande het iets lagere niveau en de veel grotere polarisatie van de werkzaamheid sluit het beeld van Genk zelfs vrij naadloos aan op buurstad *Hasselt* waar evenmin een patroon te ontdekken valt in de spreiding van de werkenden over de verschillende buurten.

Figuur 6.2

Werkzaamheidsgraad (Hasselt-Genk; 30 juni 1999)

3.2 ■ ■ Werkloosheidsgraad

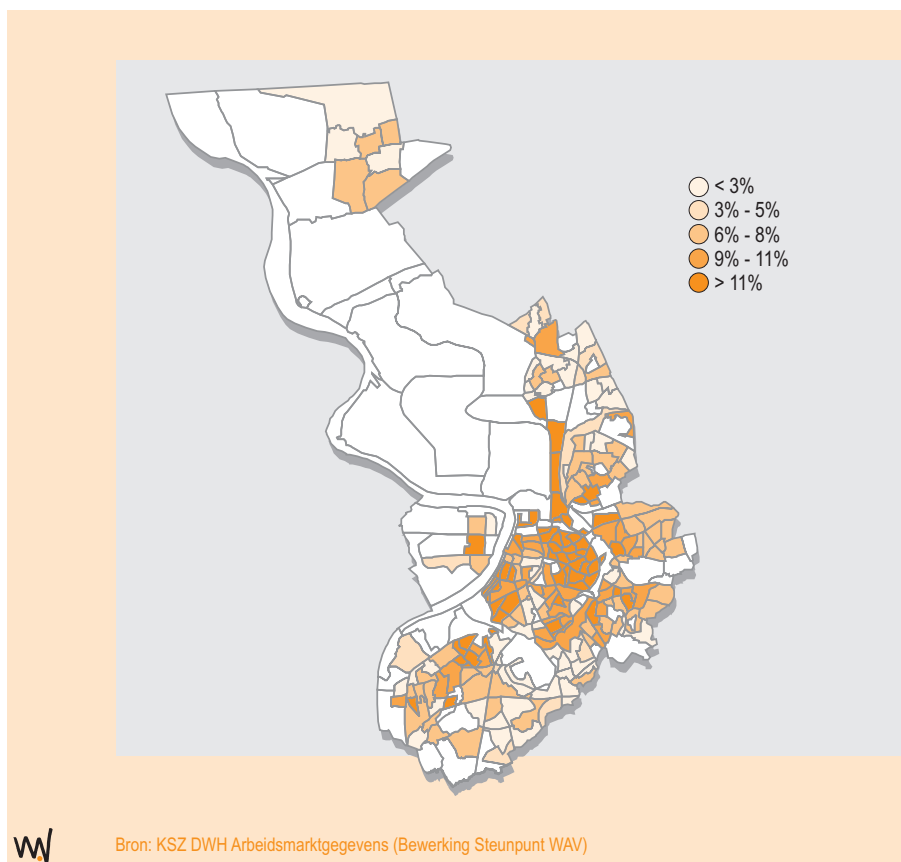
Bekijken we de steden naar werkloosheidsgraad, dan zien we grosso modo dezelfde patronen verschijnen. *Brussel*, *Gent*, *Oostende* (zie bijlage) en *Antwerpen* (figuur 6.3) tonen opnieuw de concentrische figuratie, met een hoge werkloosheidsgraad in de buurten van de stadskern en een dalende werkloosheidsgraad naarmate de buurten meer in de stadsrand liggen.

Op de kaart voor Antwerpen zien we overigens een illustratie van een andere reden van sociale polarisatie. Ten noorden van de stadskern ligt een langgerekte buurt met een hoge werkloosheidsgraad (17,4%), de 'Luchtbal'. Na de twee wereldoorlogen werden sociale woonwijken, veelal torenflats, vaak in de stedelijke periferie ingeplant. Dit is een fenomeen

dat zich niet beperkt tot Antwerpen, maar dat omwille van de beschikbaarheid van bouwgrond en de beheersing van de grondkosten een veelgekozen optie was (Kesteloot e.a., 2001, p.31, 33, 37).

Figuur 6.3

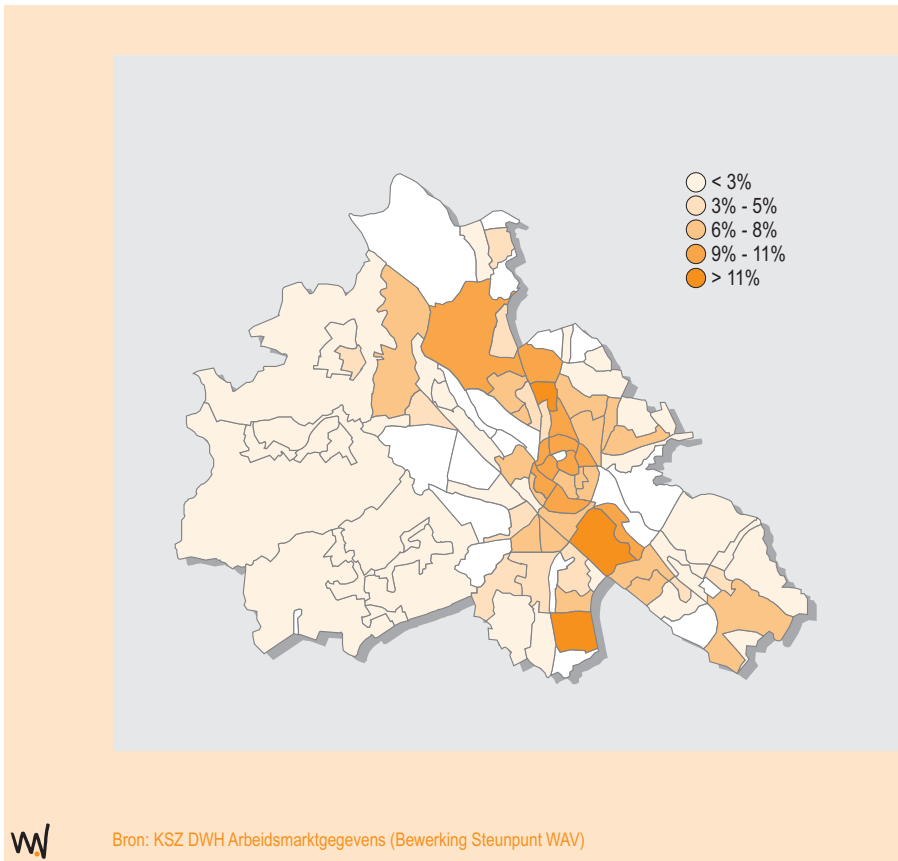
Werkloosheidsgraad (Antwerpen; 30 juni 1999)

Mechelen (Figuur 6.4) bekleedt een tussenpositie op het vlak van werkloosheid: zowel de werkloosheidsgraad ligt op het niveau van een gemiddelde Vlaamse centrumstad en ook de polarisatie tussen de verschillende buurten is er niet afgetekend groter of kleiner dan gemiddeld bij de Vlaamse centrumsteden. Toch zien we wel een concentrisch patroon: de buurten met een hogere werkloosheidsgraad zijn alle binnen de stadskern gesitueerd, terwijl de Mechelse buitenbuurten opvallen door hun lage werkloosheidsgraad.

Figuur 6.4

Werkloosheidsgraad (Mechelen; 30 juni 1999)

Roeselare ten slotte is inzake werkloosheid op alle vlakken de beste leerling van de klas (figuur in bijlage). De werkloosheidsgraad ligt er in geen enkele Vlaamse centrumstad lager en ook wat spreiding betreft moet de Rodenbachstad voor geen enkele andere stad onderdoen. Eén blik op de kaart is voldoende om te zien dat het patroon van de diverse buurten een zeer evenwichtige situatie weerspiegelt.

Cijferbijlage: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage

Methodologie: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage

